

(NIE)NOWE PROBLEMY EDUKACJI I REHABILITACJI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
I O ZRÓŻNICOWANYCH POTRZEBACH
KONTROWERSJE – WYZWANIA – KONSEKWENCJE ZANIECHAŃ

Monika Gołubiew-Konieczna

Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 7 w Gdańsku

DOI: <https://doi.org/10.59444/2024MONredJanr3>

**WSPARCIE UCZNIÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI
UCZĘSZCZAJĄCYCH DO SZKÓŁ OGÓLNODOSTĘPNYCH
I INTEGRACYJNYCH ORAZ ICH NAUCZYCIELI
PRZEZ TZW. DODATKOWE OSOBY DOROSŁE –
ZAŁOŻENIA WYNIKAJĄCE Z PRZEPISÓW PRAWA
OŚWIATOWEGO A SZKOLNA RZECZYWISTOŚĆ**

**Support of students with disabilities attending mainstream
and integrated schools and their teachers by so-called additional adults –
assumptions under educational law vs. school reality**

Abstract: The article is a compilation of information on one of the forms of supporting students with disabilities in mainstream and integrated schools, consisting in the presence of additional adults there. The author presents the tasks of a teacher with a background in special education co-organizing the educational process, a teacher's aide, an assistant for a student with special educational needs, a special educator, specialists from the Specialized Center for Supporting Inclusive Education. It refers to the current educational legislation, completed and ongoing pilots promoted by the MEiN, school educational reality.

Keywords: student with disabilities, additional adults in a mainstream school, educational legislation

Wprowadzenie

Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku umożliwiła uczniom z niepełnosprawnościami naukę w szkołach ogólnodostępnych (zwanym wtedy szkołami masowymi) – wcześniej dla tych uczniów przewidziana była edukacja wyłącznie w szkołach specjalnych. Jednocześnie, umożliwiając usprawnianie deficytów rozwojowych i słabiej rozwijających się funkcji, zapewniono im dodatkowe zajęcia rewalidacyjne – także na mocy wymienionej ustawy. By proces ich edukacji był efektywny, sukcesywnie wprowadzano do szkół ogólnodostępnych różne dedykowane im formy wsparcia, w tym: obejmowanie ich pomocą psychologiczno-pedagogiczną, szczególnie poprzez udział w zajęciach specjalistycznych i terapeutycznych; umożliwienie realizowania programów

edukacyjnych dostosowanych do indywidualnych potrzeb, z uwzględnieniem stosowania zindywidualizowanych metod i form pracy, a także specjalistycznych pomocy dydaktycznych; zwiększenie lat przewidzianych na naukę szkolną dzięki korzystaniu z przedłużonych etapów edukacyjnych; zdawanie egzaminów zewnętrznych w odpowiednich warunkach i formach; możliwość nauki tylko jednego języka obcego; a ostatnio także wyłączenie z wybranych zajęć edukacyjnych i realizację ich indywidualnie lub w grupie do pięciu uczniów. Jedną z form wspierania uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych było i jest zatrudnianie w nich dodatkowych osób dorosłych do pomocy w podejmowanych względem tej grupy uczniów działań edukacyjnych, wychowawczych, terapeutycznych i opiekuńczych. Niniejszy artykuł stanowi zebranie informacji o ww. osobach, zadaniach, do jakich zobowiązują ich przepisy prawa oświatowego i sposobach realizacji, a także o wątpliwościach odnoszących się do podejmowanych przez nich, lub nie, niektórych działaniach.

Nauczyciele posiadający kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej zatrudniani w celu współorganizowania kształcenia uczniów z niepełnosprawnościami

Nauczyciel z przygotowaniem z zakresu pedagogiki specjalnej pojawił się w szkole ogólnodostępnej w 1993 roku. Wydane do przywoływanej ustawy Zarządzenie Nr 29 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 października 1993 roku w sprawie zasad organizowania opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, ich kształcenia w ogólnodostępnych i integracyjnych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz organizacji kształcenia specjalnego (Dz.Urz. MEN z 1993 r., Nr 9, poz. 36) podnosiło, że

[...] w przedszkolach i szkołach prowadzących oddziały integracyjne mogą być zatrudniani dodatkowo nauczyciele ze specjalnym przygotowaniem pedagogicznym w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego, a w szczególności: udzielania pomocy nauczycielom w zakresie doboru treści programowych i metod pracy z uczniem niepełnosprawnym oraz prowadzenia bądź organizowania różnego rodzaju form pomocy psychologicznej i pedagogicznej oraz zajęć rewalidacji indywidualnej.

Nauczyciele ci byli zatrudniani w klasach integracyjnych, funkcyjnie nazywani „wspomagającymi” lub nauczycielami specjalnymi. W ramach swojej pracy mieli nieść pomoc zarówno nauczycielom prowadzącym zajęcia (funkcyjnie nazywanych „wiodącymi” lub przedmiotowcami), jak i uczniom z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, których w jednej klasie mogło być od 3 do 5. Nauczyciele wspomagający, którzy swoje kwalifikacje uzyskali na studiach magisterskich z zakresu pedagogiki specjalnej, studiach podyplomowych lub kursach kwalifikacyjnych, realizowali w klasach integracyjnych trzy rodzaje zadań:

- edukacyjne, związane ze zdobywaniem szkolnej wiedzy i umiejętności przez uczniów z niepełnosprawnościami na zajęciach lekcyjnych oraz usprawnianiem ich słabiej rozwijających się funkcji na zajęciach rewalidacyjnych;
- integrujące, związane z czuwaniem i wspieraniem integracji pomiędzy uczniami z niepełnosprawnościami i pełnosprawnymi z jednej klasy, pomiędzy ich rodzicami, a także uczącymi ich nauczycielami;
- wychowawcze, związane z pełnieniem roli wychowawcy nie tylko dla uczniów z niepełnosprawnościami i ich rodziców, ale dla wszystkich uczniów i wszystkich rodziców jednej klasy (Gołubiew 2001: 182-183).

Zadania nauczycieli wspomagających zostały prawnie uszczegółowione dopiero w 2005 roku Rozporządzeniem MENiS z dnia 18 stycznia 2005 roku w sprawie warunków kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz.U. z 2005 r., Nr 19, poz. 167). Nieznacznie zmienione, aktualnie obowiązujące zadania nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej są zawarte w Rozporządzeniu MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 24 sierpnia 2017 r., poz. 1578), ale odnoszą się już nie tylko do nauczycieli zatrudnianych w klasach integracyjnych, ale też pracujących w klasach ogólnodostępnych. Rozporządzenie wskazuje bowiem, że gdy do klasy ogólnodostępnej będzie uczęszczał uczeń z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera lub uczeń z niepełnosprawnością sprzężoną, należy zatrudnić w niej dodatkowego nauczyciela posiadającego kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, a w przypadku innych niepełnosprawności takiego nauczyciela także można zatrudnić, choć już za zgodą organu prowadzącego. Uznano, że nauczyciele ze specjalnym przygotowaniem:

- *prowadzą wspólnie z innymi nauczycielami zajęcia edukacyjne określone w programie¹*, co oznacza, że na zajęciach lekcyjnych obecnych jest dwóch nauczycieli, którzy wspólnie te zajęcia wcześniej przygotowali, a teraz razem je realizują,
- *prowadzą wspólnie z innymi nauczycielami pracę wychowawczą z uczniami niepełnosprawnymi*, co oznacza, że włączają się w różne działania na rzecz budowania integracji pomiędzy wszystkimi uczniami zarówno jednej klasy, jak i całej szkoły,
- *uczestniczą, w miarę potrzeb, w zajęciach edukacyjnych prowadzonych przez innych nauczycieli, specjalistów i wychowawców grup*

¹ Wyróżnione zapisy odnoszą się do sformułowań zawartych w ww. rozporządzeniu.

- wychowawczych, co oznacza, że mogą razem z uczniem z niepełnosprawnością brać udział w innych zajęciach niż te obowiązkowe, wynikające z podstawy programowej, takich jak np. kółka zainteresowań, zajęcia realizowane w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej i innych,
- udzielają pomocy nauczycielom prowadzącym zajęcia edukacyjne określone w programie, w doborze form i metod pracy z uczniami niepełnosprawnymi, co oznacza, że w sytuacjach, gdy nie są obecni na danych zajęciach lekcyjnych (pensum dydaktyczne tych nauczycieli wynosi do 22 godzin w tygodniu, a zajęć obowiązkowych uczniowie poszczególnych klas mają zdecydowanie więcej, szczególnie na II i III etapie edukacyjnym) powinni wcześniej udzielić porad nauczycielom, jak pracować z danym uczniem w klasie, by mógł na lekcjach uczyć się efektywnie,
  - prowadzą zajęcia rewalidacyjne w liczbie dwóch godzin w tygodniu po 60 minut każda, ale zgodnie ze swoimi szczegółowymi uprawnieniami w zależności od rodzaju niepełnosprawności danego ucznia.

Pomimo trzydziestu lat doświadczeń pracy nauczyciela posiadającego kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej na rzecz uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych, nadal należy zastanawiać się nad jakością jego działań. Czasami wydaje się, że jego aktywność na zajęciach lekcyjnych jest zbyt mała w stosunku do potrzeb konkretnego ucznia z niepełnosprawnością, który nie uzyskuje zakładanych efektów edukacyjnych. Czasami zaś jest tak duża, że możemy mówić o wyuczonej bezradności – bez obecności nauczyciela specjalnego uczeń nie jest w stanie w zasadzie niczego zrobić samodzielnie (Szumski 2019: 20). Nadal też nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej i nauczyciele przedmiotowi nie są pewni, czy poradzą sobie w klasie z uczniem z niepełnosprawnością bez nauczyciela ze specjalnym przygotowaniem i bardzo często domagają się jego obecności, czy jest taka realna potrzeba, czy też nie, cedując na niego pełną odpowiedzialność za zachowanie się ucznia, nabywanie przez niego wiedzy przewidzianej podstawą programową, kontakt z rodzicami, a także za konstruowanie wszelkich szkolnych dokumentów, w tym wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania ucznia oraz indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (Gołubiew-Konieczna 2020: 238). Obecności dodatkowego nauczyciela domagają się także rodzice dzieci z niepełnosprawnościami, uważając, że wtedy ich syn czy córka nie będzie miał problemów z nauką szkolną i łatwiej poradzi sobie z ewentualnymi problemami. Jednak wydaje się, że sami uczniowie nie zawsze chcą korzystać ze wsparcia „przypisanych im nauczycieli” (przykładem jest mama, która w poradni psychologiczno-pedagogicznej domagała się wpisania w orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleceń odnośnie do obecności nauczyciela ze specjalnym przygotowaniem

dla swojego syna z afazją, uczęszczającego do II klasy sportowej szkoły podstawowej, zupełnie zresztą bezzasadnie. Odwołała swoje żądania, gdy po poinformowaniu syna dostał on „histerii” i płacząc, odmówił pójścia do szkoły), albo też nie chcą korzystać z jego „jawnej pomocy” (za przykład niech posłuży postawa ucznia z klasy IV szkoły podstawowej ze zdiagnozowanym autyzmem, o wysokich możliwościach poznawczych, który nie pozwala nauczycielowi specjalnemu siadać przy nim w ławce i kontroluje, czy podczas zajęć lekcyjnych nie stoi za blisko niego). Prawdą jest bowiem, że stała obecność dodatkowej osoby dorosłej, w tym nauczyciela wspomagającego, negatywnie naznacza ucznia z niepełnosprawnością, utrudniając jego integrację z pełnosprawnymi rówieśnikami (Szumski 2019: 20).

Kolejną sprawą nadal jest, swego rodzaju drugoplanowa rola nauczyciela ze specjalnym przygotowaniem w klasie ogólnodostępnej i związany z tym brak podejmowanych przez niego działań na rzecz organizacji zajęć lekcyjnych. Wybór metod pracy z całą klasą pozostawia do decyzji nauczycieli przedmiotowych, rola nauczyciela wspomagającego ogranicza się do dostosowywania treści i form pracy wyłącznie z uczniem niepełnosprawnym, często w postaci cichego wyjaśniania mu różnych zagadnień, robienia za niego notatek, eliminowania pewnych treści przedmiotowych, żeby nadażał za tempem pracy całej klasy. A także, żeby nie przeszkadzał innym uczniom. Podczas lekcji niewiele albo wcale nie ma zajęć w małych grupach zadaniowych, wykorzystywania nieszablonowych pomocy dydaktycznych, stosowania tutoringu rówieśniczego czy innych metod. Nauczyciele przedmiotowi mają zbyt małą wiedzę na temat uniwersalnego projektowania i efektywności tzw. nauczania otwartego, a nauczyciele specjaliści milczą w tym temacie – choć nie powinni. Ale, być może, ich wiedza i umiejętności także nie są wystarczające, by faktycznie współorganizować pracę na zajęciach lekcyjnych, a nie tylko na nich być.

Pomoc nauczyciela

Kolejną osobą, którą pozwolono zatrudnić w klasie ogólnodostępnej zgodnie z Rozporządzeniem MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 24 sierpnia 2017 r., poz. 1578), jest pomoc nauczyciela. Pomoc nauczyciela to osoba dorosła zatrudniana na podstawie Kodeksu Pracy, a więc na obowiązkowe 40 godzin w tygodniu, która nie musi mieć szczególnych kwalifikacji ani przygotowania pedagogicznego i zaliczana jest do grupy pracowników obsługi. Jej zadania wyznacza dyrektor szkoły stosownie do potrzeb związanych z uczniami z niepełnosprawnością. Na ogół

pomoc nauczyciela realizuje zadania organizacyjne, techniczne, wspiera ucznia w czynnościach przygotowujących go do określonych zajęć i umożliwiających porządkowanie stanowiska pracy, pomaga w realizacji czynności samoobsługowych i przemieszczaniu się po szkole, a także podczas wycieczek poza jej teren. Analogicznie jak w sytuacji nauczyciela z przygotowaniem z zakresu pedagogiki specjalnej, pomoc nauczyciela zatrudnia się w sytuacji, gdy do klasy ogólnodostępnej uczęszcza uczeń z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, lub uczeń z niepełnosprawnością sprzężoną, a w przypadku innych niepełnosprawności pomoc nauczyciela można zatrudnić wyłącznie za zgodą organu prowadzącego.

Szkoły ogólnodostępne bardzo różnie organizują pracę pomocy nauczyciela. Czasami jest to osoba, która przebywa z konkretnym uczniem z niepełnosprawnością przez cały okres jego pobytu na terenie szkoły – jest obecna podczas zajęć lekcyjnych, w świetlicy, na szkolnej stołówce itp. Szczególnie dotyczy to uczniów z dodatkowymi problemami, np. z ADHD, nadpobudliwych psychoruchowo, łamiących obowiązujące normy i zasady, przejawiających zachowania agresywne. W takich sytuacjach rola pomocy nauczyciela ogranicza się do pilnowania ucznia, by nie zrobił krzywdy sobie lub innym dzieciom. Czasami zaś pomoc nauczyciela, choć zatrudniona w szkole dzięki temu, że uczeń z danym rodzajem niepełnosprawności do niej uczęszcza, świadczy pomoc opiekuńczą także uczniom z innymi niepełnosprawnościami, którzy tego realnie potrzebują, uczęszczających do różnych klas, np. w razie potrzeb pomaga im w toalecie, szatni, transportuje windą na piętro.

Asystent ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (ASPE)

W wielu krajach europejskich (także na świecie) w szkołach ogólnodostępnych (również specjalnych) oprócz nauczycieli ze specjalnym przygotowaniem pracują też asystenci, których obowiązki mają bardzo szerokie spektrum: od obsługi technicznej i organizacji środowiska fizycznego szkoły oraz wspierania ucznia z niepełnosprawnością w wykonywaniu różnych codziennych czynności samoobsługowych, poprzez przygotowywanie pomocy dydaktycznych, dyscyplinowanie zespołu klasowego i podejmowanie działań wychowawczych, aż po wsparcie dziecka w procesie uczenia się w trakcie zajęć lekcyjnych i poza nimi, a nawet zastępowanie nauczyciela podczas jego nieobecności, bycie trenerem komunikacji językowej i alternatywnej, orientacji przestrzennej czy innego rodzaju specjalistą (Domagała-Zyśk 2018: 2-4). Obecnie w polskiej szkole nie ma takiego stanowiska jak „asystent ucznia niepełnosprawnego”.

Próby wprowadzenia od 1 stycznia 2016, dzięki Rozporządzeniu MEN z dnia 24 lipca 2015 roku w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2015 r., poz. 1113) „asystenta nauczyciela” w klasach I-III oraz „asystenta nauczyciela świetlicy” skończyły się niepowodzeniem, głównie ze względu na konieczność posiadania przez osoby zajmujące takie stanowiska przygotowywania pedagogicznego, a wykonywania pracy poza Kartą Nauczyciela. Ze względu na trudności pozyskania osób do pracy w charakterze asystentów nauczycieli oraz protesty oświatowych związków zawodowych Ustawą z dnia 27 października 2017 roku o finansowaniu zadań oświatowych (Dz.U. z 2017 r., poz. 2203) stanowisko wyżej wymienionych asystentów zostało zlikwidowane (wygasło zupełnie w 2020 r.). Trwają natomiast prace nad znalezieniem rozwiązań dla zatrudniania w szkołach i placówkach oświatowych „asystentów uczniów”, dzięki projektowi pod nazwą „Asystent ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych (ASPE) – pilotaż” (ODiTK, 2020). Projekt ten był realizowany w okresie od 4 maja 2020 do 31 grudnia 2023 roku w ramach Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014-2020. Na zlecenie MEiN projekt realizowali: Fundacja Edukacyjna ODiTK, Fundacja Fundusz Współpracy, Stowarzyszenie Sztuka Włączania oraz Uniwersytet Warmińsko- Mazurski. Celem głównym podejmowanych działań była poprawa dostępności usług edukacyjnych dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym z niepełnosprawnościami, którzy doświadczają ograniczeń w samodzielnym funkcjonowaniu na terenie szkoły ogólnodostępnej. Cele szczegółowe projektu to:

- wypracowanie rozwiązań na rzecz uruchomienia w szkołach usług asystenckich względem uczniów ze specjalnymi potrzebami,
- doprecyzowanie charakterystyki grupy uczniów, do której powinny być skierowane usługi asystenckie,
- wypracowanie standardów tych usług, obejmujące w szczególności opracowanie rekomendacji do rozwiązań prawnych oraz włączenie kwalifikacji „Asystowanie uczniowi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ODiTK 2020).

Podczas realizacji pilotażu ustalono, że asystent ucznia (ASPE) powinien mieć kwalifikacje minimum średnie, ale nie musi mieć przygotowania pedagogicznego. Powinien natomiast posiadać odpowiednie kompetencje, w tym: psychospołeczne (odporność na stres, umiejętność radzenia sobie z trudnościami, empatię), organizacyjne (umiejętność planowania dnia, ustalania aktywności ucznia) i komunikacyjne (umiejętność współpracy w zespole z osobami dorosłymi, w tym z nauczycielami i rodzicami oraz

z uczniami). ASPE powinien także posiadać określoną wiedzę i umiejętności w zakresie świadczenia pomocy przedmedycznej, wykonywania elementarnych i niezbędnych usług medycznych oraz opiekuńczych, wspomagania ucznia w procesie zdobywania wiedzy, komunikowania się z uczniem w sposób dostosowany do jego potrzeb i możliwości – tego powinien nauczyć się podczas dedykowanych mu, obowiązkowych szkoleń. Przyjęto też cztery obszary działań ASPE na rzecz uczniów potrzebujących, w tym:

- obszar działań wspierających ogólne funkcjonowanie ucznia, rozumiane w szczególności jako pomoc w wykonywaniu codziennych czynności samoobsługowych (w tym higienicznych w toalecie), komunikacyjnych (w tym w zakresie komunikacji pozawerbalnej), edukacyjnych (np. robienie za ucznia notatek, czytanie mu określonych treści) i wynikających z trudności ucznia w przemieszczaniu się po szkole;
- obszar działań polegających na współpracy z nauczycielami i specjalistami, w tym udział ASPE w posiedzeniach rad pedagogicznych i pracach zespołów opracowujących wielospecjalistyczną ocenę funkcjonowania ucznia oraz konstruujących dla niego indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny, a także podejmowanie i realizacja ustaleń w zakresie przewidywania i wyciszania autoagresywnych i agresywnych zachowań ucznia;
- obszar działań obejmujących w szczególności wykonywanie niektórych czynności medycznych (np. mierzenie cukru, cewnikowanie, podawanie leków);
- obszar działań związanych z transportem do i ze szkoły na zajęcia lekcyjne, na zajęcia dodatkowe, uroczystości szkolne i opieka podczas wycieczek i wyjść poza teren szkoły (MEN, 2020).

Jednocześnie należy pamiętać, że ASPE nie ma być osobą wyręczającą ucznia z jego własnej aktywności, ale ma stopniowo przygotowywać go do niezależności i samodzielności w funkcjonowaniu na miarę jego możliwości. Problemem tutaj może być czasowość przyznawania asystenta konkretnemu uczniowi, w polskiej szkole bowiem istnieje tendencja do stałego świadczenia pomocy, a jej zredukowania boją się zarówno nauczyciele, jak i rodzice. A przecież może się okazać, że po pewnym czasie ASPE nie będzie już wcale potrzebny albo nie będzie już potrzebny na stałe. W zasadzie zakłada się czterofazowość pracy asystentów, a więc: w pierwszym okresie pracy z uczniem (w fazie pierwszej) asystent pozostawia mu 20% jego samodzielności, w fazie drugiej – 50%, w fazie trzeciej – 75%, w fazie ostatniej zaś 90% samodzielności. Należy, uważnie obserwując ucznia, mądrze mu towarzyszyć, trzymać się wspomnianych zasad i stopniowo wycofywać się oraz zmniejszać świadczone wsparcie (Fryt 2017: 28). Choć oczywiście będą i tacy uczniowie, którzy z asystentury będą zmuszeni korzystać przez całe swoje życie i dla których obecność tej drugiej osoby będzie szansą na samodzielność i niezależność (Żółkowska 2005: 77).

Szkolni specjaliści

We wszystkich rodzajach szkół w polskim systemie oświaty zatrudniani są także różni specjaliści, w tym: pedagog szkolny, pedagog specjalny, psycholog szkolny, logopeda, terapeuta pedagogiczny, doradca zawodowy. Ich szczegółowe zadania zostały opublikowane w Rozporządzeniu MEN z dnia 9 sierpnia 2018 roku w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591, z 2020 r., poz. 1280 oraz z 2022 r., poz. 1594). Specjalista to nauczyciel, który nie prowadzi zajęć lekcyjnych z uczniami z konkretnych edukacji czy przedmiotów szkolnych, ale obecny na terenie szkoły świadczy w swoim zakresie pomoc poprzez m.in.: udzielanie porad i konsultacji uczniom, ich nauczycielom i rodzicom, prowadzenie różnego rodzaju zajęć o charakterze profilaktyczno-wychowawczym, terapeutycznym i innym specjalistycznym, podejmowanie działań informacyjnych i szkoleniowych. Szkolni specjaliści wspierają nauczycieli i wychowawców wszystkich uczniów, w tym uczniów z niepełnosprawnościami, w szczególności „[...] w rozpoznawaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów w celu określenia ich mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień oraz przyczyn ich niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie i pełne uczestnictwo w życiu szkoły” (tekst ujednolicony w Dz.U. z 2023 r., poz. 1798), by udzielić im w tym względzie tzw. pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Jest to istotne szczególnie w aspekcie planowania pracy z uczniami z niepełnosprawnością, a pozyskiwane informacje są wykorzystywane podczas konstruowania dla nich indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych.

Od 1 września 2023 roku do wszystkich szkół ogólnodostępnych, w których liczba uczniów przekracza 50, wprowadzono obowiązek zatrudniania nowego specjalisty-pedagoga specjalnego. Zadania pedagoga specjalnego zostały skatalogowane i przedstawione w Rozporządzeniu MEiN z dnia 22 sierpnia 2022 roku zmieniającym rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2022 r., poz.1594) oraz w Rozporządzeniu MEiN z dnia 22 lipca 2022 roku w sprawie wykazu zajęć prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz przez nauczycieli poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nauczycieli: pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych i doradców zawodowych (Dz.U. z 2022 r., poz. 1610). Zgodnie z tymi dokumentami pedagog specjalny:

- a) współpracuje z nauczycielami, wychowawcami i innymi specjalistami oraz uczniami w²:
- rekomendowaniu dyrektorowi szkoły do realizacji działań w zakresie zapewnienia aktywnego i pełnego uczestnictwa uczniów niepełnosprawnych w życiu szkoły oraz dostępności, o której mowa w ustawie z 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, co oznacza, że czuwa nad tzw. klimatem szkoły sprzyjającym wszystkim uczniom, w tym z niepełnosprawnościami, inspirując organizowanie różnego rodzaju działań o charakterze włączającym, a także sprawdzając, czy szkoła zapewnia realną dostępność dla ucznia z każdym rodzajem niepełnosprawności, a tym samym, czy sprzyja równości i niezależności,
  - prowadzeniu badań i działań diagnostycznych związanych z rozpoznawaniem indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów w celu określenia mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów oraz przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu uczniów, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w życiu szkoły i placówki, co oznacza, że prowadzi tzw. diagnozę funkcjonalną i na podstawie obserwacji lub posiadanych i wykorzystywanych metod diagnostycznych pomaga w określeniu realnych potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami w różnych zakresach – te działania pedagoga specjalnego można określić jako profilaktyczne,
  - rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych uczniów, co oznacza włączanie się w działania na rzecz uczniów z niepełnosprawnościami w sytuacjach mu zgłaszanych lub zaobserwowanych i określanych jako trudne – są to działania służące rozwiązywaniu konkretnych problemów,
  - określaniu niezbędnych do nauki warunków, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych, w tym wykorzystujących technologie informacyjno-komunikacyjne, odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia, co oznacza, że pedagog specjalny ma odpowiednią wiedzę dotyczącą rozwiązań technicznych i technologicznych wykorzystywanych w pracy z uczniami z różnymi niepełnosprawnościami oraz konieczności pozyskiwania niezbędnego sprzętu w celu zwiększenia efektywności edukacji poszczególnych uczniów, a także wie, jakie warunki należy uczniowi z daną niepełnosprawnością zapewnić w klasie szkolnej, by jego nauka była efektywna (np. gdzie uczeń ma

---

² Wyróżnienia odnoszą się do sformułowań zawartych w ww. rozporządzeniu.

- siedzieć, jak doświetlić mu miejsce pracy, jakie warunki akustyczne są dla niego odpowiednie i inne),
- b) współpracuje z zespołem ds. kształcenia specjalnego w zakresie opracowania i realizacji IPET ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w tym zapewnienia mu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, co oznacza, że jest obecny na spotkaniach ww. zespołów dla wszystkich uczniów z niepełnosprawnościami, służy im głosem doradczym, eksperckim, czasem mediacyjnym,
- c) wspiera nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych specjalistów w: rozpoznawaniu przyczyn niepowodzeń edukacyjnych uczniów lub trudności w ich funkcjonowaniu, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w życiu szkoły lub placówki, udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej w bezpośredniej pracy z uczniem, dostosowaniu sposobów i metod pracy do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz jego możliwości psychofizycznych, doborze metod, form kształcenia i środków dydaktycznych do potrzeb uczniów, co oznacza, że może np.: obserwować ucznia z niepełnosprawnością podczas lekcji i innych zajęć prowadzonych na terenie szkoły przez różnych nauczycieli, udzielać im porad odnoszących się do, stosowanych, lub nie, konkretnych metod i form pracy względem tego ucznia oraz specjalistycznych pomocy dydaktycznych, włączać się w działania pomagające uczniowi w integracji z zespołem klasowym,
- d) udziela pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom, rodzicom uczniów i nauczycielom, co oznacza, że spotyka się z uczniami z niepełnosprawnościami, ich rodzicami i nauczycielami, rozmawia z nimi o ich potrzebach i możliwościach zaspokajania tych potrzeb, udziela porad, konsultacji jednorazowo bądź cyklicznie, indywidualnie bądź grupowo (np. może prowadzić grupę wsparcia dla rodziców uczniów z niepełnosprawnościami, zajęcia dla uczniów rozwijające ich kompetencje emocjonalno-społeczne, superwizje dla nauczycieli i inne),
- e) współpracuje, w zależności od potrzeb, z innymi podmiotami, o których mowa w przepisach o organizacji i udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, co w jego przypadku oznacza współpracę z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, z fundacjami i stowarzyszeniami działającymi na rzecz grup dzieci i młodzieży z konkretnymi problemami, konsultantami ds. pomocy psychologiczno-pedagogicznej lub kształcenia specjalnego działającymi w ośrodkach doskonalenia zawodowego, a także ze specjalnymi ośrodkami szkolno-wychowawczymi, które na mocy Rozporządzenia MEiN z dnia 30 marca 2023 roku, w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty (Dz.U.

z 2023 r., poz. 651) mają obowiązek współpracować ze szkołami ogólnodostępnymi w zakresie diagnozowania i rozwiązywania problemów dydaktyczno-wychowawczych uczniów z niepełnosprawnością uczęszczających do tych szkół (pedagog specjalny wie, gdzie takie placówki się znajdują, jest w kontakcie ze specjalistami tam pracującymi, stosownie do potrzeb organizuje wsparcie, np. wizytę studyjną nauczycieli szkoły ogólnodostępnej w specjalnym ośrodku, zaproszenie nauczyciela ze szkoły specjalnej do udziału w posiedzeniu zespołu konstruującego IPET dla ucznia z danym rodzajem niepełnosprawności czy zespołu wychowawczego w odpowiedzi na konkretny zaistniały problem tego ucznia),

f) przedstawia radzie pedagogicznej propozycje dotyczące doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoły lub placówki, mającego na celu podnoszenie jakości edukacji włączającej, co oznacza, że w wyniku swoich obserwacji i wiedzy potrafi ustalić, w jakim zakresie potrzebne są wewnętrzne szkolenia rady pedagogicznej i zewnętrzne szkolenia poszczególnych nauczycieli, aby uczniowie z niepełnosprawnościami mieli zaspokojone wszystkie swoje potrzeby, zarówno edukacyjne, jak i te związane z pełnym włączaniem w środowisko pełnosprawnych rówieśników,

g) prowadzi zajęcia rewalidacyjne bezpośrednio z uczniami w zakresie swojej specjalności związanej z danym rodzajem niepełnosprawności ucznia.

W opublikowanym Rozporządzeniu MEiN z dnia 22 sierpnia 2022 roku zmieniającym rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli Dz.U. z 2022 r., poz. 1769), wskazano, kto będzie mógł zajmować stanowisko pedagoga specjalnego. Uznano, że w okresie przejściowym, tj. do 31 sierpnia 2026 roku, może je zajmować nauczyciel danej szkoły, który ukończył studia podyplomowe, a nawet kurs kwalifikacyjny z zakresu pedagogiki specjalnej. Jednak docelowo jest to stanowisko zagwarantowane dla pedagogów specjalnych po jednolitych pięcioletnich studiach magisterskich. Od roku szkolnego 2019/2020 na wyższych uczelniach rozpoczęli naukę przyszli adepci tej specjalności, którzy zdobędą kwalifikacje w zakresie edukacji włączającej (posiadają wiedzę i umiejętności, m.in. w zakresie uniwersalnego projektowania i racjonalnego dostosowywania programów nauczania do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów z różnymi niepełnosprawnościami, pracy edukacyjnej i wychowawczej z grupą zróżnicowaną, diagnozowania potrzeb i możliwości uczniów, wspierania ich rodziców i współpracy z nauczycielami) oraz w zakresie wybranej specjalności (związanej z homogeniczną subdyscypliną pedagogiki specjalnej dotyczącej pracy z uczniem z danym rodzajem niepełnosprawności) (Jachimczak 2019: 143-144).

Liczba zadań pedagoga specjalnego jest duża, a ich zakres szeroki – mieszczą się one zarówno w aspekcie koordynacji różnych działań odnoszących się do edukacji

włączającej, jak i rzecznictwa uczniów z niepełnosprawnościami w szkole ogólnodostępnej. Wymagają od niego odpowiednich kwalifikacji i wiedzy, które niewątpliwie uzyska na tychże studiach magisterskich. Jednak wydaje się, że realizacja przypadających na niego zadań nie będzie możliwa bez pewnego doświadczenia zawodowego (np. w celu poznania realiów szkolnych i przepisów prawa oświatowego), odwagi w udzielaniu porad starszym stażem nauczycielom (często przez nich niechcianych), inicjowaniu tzw. kontaktów w otwartym środowisku (z funkcjonującymi tam podmiotami wspomagającymi) i wielu innych. Szkoda, że MEiN nie wypowiedziało się w kwestii np. stopnia awansu zawodowego nauczyciela, jednak wyższego niż nauczyciel rozpoczynający pracę, lub odpowiednio długiego stażu pracy, wtedy nie byłoby wątpliwości, czy pedagog specjalny poradzi sobie należycie ze wszystkimi narzuconymi mu na tym stanowisku zadaniami. Teraz te wątpliwości są.

Stosunkowo mało miejsca w aktualnych i planowanych działaniach na rzecz edukacji włączającej poświęcono roli doradcy zawodowego, a przecież zadaniem każdej szkoły i w odniesieniu do każdego ucznia, także z niepełnosprawnością, jest przygotowanie go do dorosłości, której jednym z głównych mierników jest praca zawodowa. Zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego prowadzone zgodnie z Rozporządzeniem MEN z dnia 12 lutego 2019 roku w sprawie doradztwa zawodowego (Dz.U. z 2019 r., poz. 325, z późn. zm.) w klasach VII i VIII szkoły podstawowej i w szkołach ponadpodstawowych ogólnodostępnych w liczbie 10 godzin rocznie dla jednej klasy, bardzo często nie spełniają oczekiwań uczniów z niepełnosprawnościami, którzy często mają liczne ograniczenia medyczne w zakresie wyboru zawodu, a wizja ich samodzielnej pracy na otwartym rynku wydaje się dziś wątpliwa. Doradcy zawodowi często nie mają godzin na realizowanie zadań z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, czyli na indywidualne porady, konsultacje i konkretne zajęcia prowadzone wyłącznie dla uczniów z niepełnosprawnościami oraz na spotkania z ich rodzicami, czego oni właśnie najbardziej potrzebują. Nie mają też odpowiedniej wiedzy merytorycznej, by udzielać odpowiedniego wsparcia uczniom i ich rodzicom w procesie tranzycji do szkoły programowo wyższej lub na rynek pracy. I wydaje się, że potrzebne są tu inne, systemowe rozwiązania poprzez prawne wyznaczenie/narzucenie konkretnych zadań szkolnym doradcom zawodowym odnoszące się do uczniów z niepełnosprawnościami i ich rodzin. Doradca zawodowy w pracy z uczniem z niepełnosprawnością powinien posiadać wiedzę o tzw. zawodach pomocniczych, możliwości znalezienia zatrudnienia na tzw. ochronnym rynku pracy, dostosowaniach i ułatwieniach, na jakie może liczyć niepełnosprawna osoba u swojego pracodawcy i innych. Bez tego wsparcie uczniów z niepełnosprawnościami, a tym samym z ograniczeniami w zakresie wyboru zawodu, nie będzie właściwe (Gołubiew-Konieczna 2023: 198-200).

Specjaliści ze Specjalistycznych Centrów Wsparających Edukację Włączającą (SCWEW)

By uczniowie z niepełnosprawnościami uczący się w szkołach ogólnodostępnych mogli zaspokajać wszystkie swoje potrzeby, by ich nauczyciele mieli poczucie wykonywania dobrej pracy dydaktyczno-wychowawczej, ich rodzice zaś przekonanie, że dokonali dobrego wyboru drogi edukacyjnej dla swojego dziecka, niezbędne jest wsparcie specjalistów mających odpowiednią wiedzę i praktyczne umiejętności. Dlatego też oświatowi decydenci postanowili skorzystać z wieloletnich doświadczeń szkół specjalnych, uznając, że są to miejsca gromadzące ww. specjalistów w zakresie edukacji i terapii uczniów niepełnosprawnych. Przydzielili więc szkołom specjalnym nową dodatkową rolę jako Specjalistyczne Centra Wspierania Edukacji Włączającej (SCWEW). Powstanie SCWEW przy danej szkole specjalnej nie spowoduje jej likwidacji, gdyż zawsze będą dzieci i młodzież wymagający kształcenia w tego typu placówce, ale poszerza jej zadania. Za główny cel SCWEW uznano oferowanie wsparcia nauczycielom szkół ogólnodostępnych, uczniom z niepełnosprawnościami oraz ich rodzicom świadczonego przez nauczycieli/ekspertów zatrudnionych w szkołach specjalnych. Ma to się odbywać, m.in. poprzez:

- stworzenie bezpośredniej możliwości korzystania przez uczniów z niepełnosprawnościami, ich rodziców i nauczycieli szkół ogólnodostępnych z wielozakresowych porad, konsultacji i pozyskiwania różnego rodzaju informacji, także podczas organizowanych szkoleń i warsztatów, grup wsparcia oraz opracowywanych, stosownie do potrzeb, materiałów metodyczno-dydaktycznych i poradnikowych, tym samym wspieranie rodziców i nauczycieli w podnoszeniu ich kompetencji w zakresie wychowania i edukacji ucznia z niepełnosprawnością;
- pomoc nauczycielom szkół ogólnodostępnych w rozpoznawaniu potrzeb uczniów z różnymi niepełnosprawnościami oraz dobór najlepszych dla nich metod i form pracy, także poprzez superwizje, wsparcie ich w dokonywaniu wielospecjalistycznej oceny funkcjonowania ucznia z niepełnosprawnością oraz konstruowaniu dla niego indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego;
- monitorowanie przebiegu edukacji i tranzycji na rynek pracy uczniów z niepełnosprawnościami, tym samym monitorowanie ich włączania społecznego po zakończeniu edukacji;
- zapewnienie systematycznej rewalidacji i rehabilitacji oraz innych zajęć specjalistycznych, w celu skutecznego wspomaganie procesu edukacji i rozwoju uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych;

- ułatwienie dostępu do specjalistycznych pomocy i sprzętu technodydaktycznego zgodnie z potrzebami, w tym dodatkowo tworzenie wypożyczalni pomocy i sprzętu i używanie ich szkołom ogólnodostępnym na okres edukacji danego ucznia.

Zaplanowano, że nauczyciele szkół specjalnych wyznaczeni do pracy w SCWEW, będą świadczyli tę pracę w określonych szkołach ogólnodostępnych na zasadach delegacji służbowych, w wyznaczonych godzinach i dniach tygodnia, stosownie do liczby uczniów niepełnosprawnych i ich potrzeb, a także potrzeb ich nauczycieli i rodziców. Niektóre zajęcia, spotkania, terapie mogą także odbywać się w szkole specjalnej, jeżeli będą takie możliwości i wola odbiorców proponowanego wsparcia (Tomaszewska 2019: 270-274).

Aktualnie zakończył się pilotaż pozakonkursowego projektu Opracowania Modelu Funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW), współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego, trwający od 1 stycznia 2020 do 30 czerwca 2023 roku. W ramach projektu na terenie Polski powołano 23 SCWEW-y, które współpracowały z około 150 szkołami i przedszkolami ogólnodostępnymi. W maju i w czerwcu 2023 roku MEiN, we współpracy z ORE, zorganizowało cykl konferencji podsumowujących. Jako wnioski poprojektowe wskazano na istotną rolę SCWEW w budowaniu kompleksowego systemu wsparcia przedszkoli i szkół ogólnodostępnych, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości bezpośredniego kontaktu ze specjalistami/ekspertami. Tym samym uznano, że SCWEW-y są optymalną odpowiedzią na oświatowe potrzeby (MEiN 2023). Należy teraz oczekiwać wdrożenia wyniesionych z pilotażu doświadczeń w oświatową codzienność. Do tego jednak niezbędna jest gotowość do zmiany dyrektorów i nauczycieli zarówno szkół ogólnodostępnych, jak i specjalnych, bo nie u wszystkich ona występuje i jest jednakowa. Nauczyciele zasadniczo są przemęczeni, co powoduje, że niechętnie i nie zawsze konstruktywnie odpowiadają na różne propozycje rozwiązań i uwagi dotyczące konieczności zmiany sposobów swojej pracy.

Nadal dużo wątpliwości budzi dążenie do optymalnego rozwiązania, by SCWEW był wielospecjalistyczny, co umożliwi realizację kompleksowego wsparcia szkoły ogólnodostępnej, do której uczęszczają uczniowie z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Jak na razie szkoły specjalne są ukierunkowane na konkretną niepełnosprawność, stąd też trudno oczekiwać, by SCWEW zorganizowany np. w szkole specjalnej dla dzieci niesłyszących należycie wsparł dziecko niewidome, jego nauczycieli i rodziców. Oczywiście wtedy będzie istniała konieczność skorzystania z tzw. ekspertów zewnętrznych, pozyskania ich z innych szkół i placówek specjalnych. Nie będzie to jednak łatwe w sytuacji dużej odległości szkoły specjalnej od potrzebującej wsparcia szkoły ogólnodostępnej

w połączeniu z małą stawką godzinową, jaka zwyczajowo proponowana jest za pracę nauczyciela. Potrzebne są dopracowane nowe mechanizmy finansowania delegowanych nauczycieli oraz dodatków za pracę na rzecz SCWEW jako wysoko wykwalifikowanej kadry eksperckiej.

Jest czymś oczywistym, że każdy z uczniów szkoły specjalnej, pomimo tożsamej niepełnosprawności, jest inny ze względu na swoje możliwości, potrzeby, stan zdrowia, doświadczenie życiowe i edukacyjne czy też współwystępujące sprzężenia. Czy jednak nauczyciele ze szkoły specjalnej będą w stanie podołać jednej z największych trudności wspólnego nauczania uczniów pełnosprawnych i tych z różnymi niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych/integracyjnych, a dotyczącej realizacji obowiązującej podstawy programowej/podstaw programowych w klasie zróżnicowanej, dużo większej niż ta zorganizowana w szkole specjalnej, a złożonej także z bardzo różnych uczniów pełnosprawnych. Realnym rozwiązaniem jest współpraca czy też sieciowanie się szkół ogólnodostępnych między sobą, dzielenie się pracujących tam nauczycieli swoimi doświadczeniami i pomysłami, jak organizować zajęcia lekcyjne angażujące wszystkich uczniów, już bez udziału SCWEW.

Zakończenie

Należy przyjąć że, w zakresie liczbowym dodatkowych osób dorosłych udzielających różnego rodzaju wsparcia lub planowanych by tego wsparcia udzielać uczniom z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych oraz ich nauczycielom, jest/będzie wystarczająco dużo. Dotyczy to zarówno wsparcia wewnątrzszkolnego, jak i tego możliwego do pozyskania z zewnątrz. Zakończenie niniejszego artykułu zawiera wątpliwości autorki związane z jakościowym organizowaniem tego wsparcia w realiach polskiej szkoły.

Wątpliwość pierwsza stanowi pytanie o to, kto będzie decydentem w określaniu konkretnych osób, które wymienione wsparcie mają świadczyć, szczególnie w odniesieniu do ucznia z niepełnosprawnością. Kto podejmie decyzję czy danemu uczniowi należy przydzielić wsparcie asystenta (ASPE), czy tylko pomoc nauczyciela, a może od razu nauczyciela z przygotowaniem z zakresu pedagogiki specjalnej? Czy uczeń z niepełnosprawnością może korzystać ze wsparcia dodatkowego nauczyciela specjalnego i jednocześnie z pomocy nauczyciela, skoro zadania tych osób są zupełnie inne? Wprowadzając do szkoły ogólnodostępnej asystenta ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (ASPE) i mając na względzie tak szerokie spektrum jego działań, wydaje się już niezasadne zatrudnianie w klasie pomocy nauczyciela – wszystkie jego zadania ma przecież wykonywać asystent, nie ma więc potrzeby dodatkowego zatrudniania osób

je dublujących. Na ile będziemy potrafili to rozwiązać w sytuacji, gdy inne zdanie będzie miała szkoła [np. szkoła będzie wolała zatrudnić asystenta (ASPE), gdyż pracuje on 40 godzin w tygodniu i mniej zarabia niż nauczyciel, a jednocześnie może wykonywać różne zadania], inne rodzice (np. rodzic wolałby, aby przy dziecku obecny był nauczyciel ze specjalnym przygotowaniem, gdyż ma większą wiedzę dotyczącą prowadzenia procesu edukacyjnego, a na tym rodzicowi najbardziej zależy), a, de facto, zupełnie inne będą potrzeby samego ucznia (np. uczeń potrzebuje zwiększonej opieki poza salą lekcyjną, a więc na przerwie i podczas przemieszczania się po szkolnym korytarzu, w czasie zajęć, przy odpowiedniej organizacji lekcji przez nauczyciela przedmiotowca i współdziałaniu z rówieśnikami poradzi sobie ze szkolnymi wymaganiami).

Wątpliwość druga dotyczy wspierania nauczycieli uczących w grupach/klasach zróżnicowanych. Jak pisze Grzegorz Szumski

Koncepcja edukacji włączającej zakłada, że za kształcenie uczniów z niepełnosprawnością powinni być odpowiedzialni nauczyciele wspierani przez intensywnie z nimi współpracujących pedagogów specjalnych i terapeutów oraz przez interdyscyplinarne zespoły specjalistów. Obie wspomniane możliwości należy traktować jako uzupełniające, a nie alternatywne (Szumski 2019: 20).

Czy jednak przy takiej liczbie osób wspierających, dodatkowo zaliczając do nich także tzw. personel pomocniczy, a więc ASPE i pomoc nauczyciela, tego wsparcia nie będzie zbyt dużo? Dotychczasowe doświadczenie pokazuje, że nauczyciele, mając możliwość skorzystania z pomocy jakiegokolwiek drugiej osoby, przerzucają na nią wielozakresową odpowiedzialność za ucznia z niepełnosprawnością, często nie podejmując żadnych wysiłków, aby chociaż spróbować samodzielnie rozwiązać zaistniały problem.

Wątpliwość trzecia jest związana z zajęciami dodatkowymi, jakie z tytułu przepisów prawa oświatowego przysługują uczniom z niepełnosprawnościami. Są to zarówno zajęcia rewalidacyjne, jak i inne zajęcia specjalistyczne, w tym: zajęcia logopedyczne, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, terapia zaburzeń integracji sensorycznej, terapia ręki, zajęcia prowadzone metodą Biofeedback czy metodą Tomatisa i wiele innych, często uwarunkowanych nie tyle potrzebami ucznia, a możliwościami, jakie posiada szkoła. Najczęściej też prowadzone są indywidualnie. Zajęcia te mogą prowadzić nauczyciele ze specjalnym przygotowaniem, pedagodzy specjaliści, szkolni specjaliści i specjaliści zewnętrzni zgodnie ze swoimi kwalifikacjami i uprawnieniami. Te dodatkowe zajęcia są niewątpliwie wsparciem ucznia z niepełnosprawnością, gdyż usprawniają słabiej wykształcające się funkcje, korygują i wyrównują braki rozwojowe, stymulują i motywują organizm dziecka do pracy. Ważne jednak, aby nie było ich za dużo, a niestety „Mamy coraz więcej dowodów na to, że nadmiar specjalistów jest niekorzystny dla włączania uczniów z niepełnosprawnością. Prowadzi on do znacznego obciążania ich

„dodatkowymi zajęciami [...]” (Szumski 2019: 20). Ciągłe jeszcze, jako polska oświata, tkwimy w przekonaniu, że im więcej różnego typu zajęć dodatkowych o charakterze „naprawczym”, tym lepiej. Powinniśmy być czujni, by przy tak dużej liczbie specjalistów, posiadających uprawnienia do prowadzenia różnego typu zajęć, nie przestymulować i nie przeciążyć ucznia.

Wątpliwość czwarta dotyczy współpracy każdej szkoły z publiczną poradnią psychologiczno-pedagogiczną. W latach 2017-2019 eksperci powołani przez MEN opracowali tzw. Model Edukacji dla Wszystkich (MEN 2019). Model dotyczył edukacji włączającej, a tym samym szkoły wysokiej jakości dla wszystkich uczniów, niezależnie od ich możliwości, predyspozycji czy uzdolnień (Szumski 2019: 14). Model ten, po pewnych modyfikacjach, obecnie jest wdrażany, a w swoim opisie zawiera, wymienione w niniejszym artykule, dodatkowe osoby dorosłe wspierające uczniów z niepełnosprawnościami i ich nauczycieli w szkołach ogólnodostępnych. Nie odnosi się do roli specjalistów z publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, która aktualnie jest bardzo cennym, a czasami i jedynym zewnętrznym źródłem wsparcia uczniów z niepełnosprawnościami, ich nauczycieli i rodziców. Z jednej strony jest to wsparcie „pośrednie”, udzielane w formie zaleceń do pracy z konkretnym uczniem, zawartych w wydanym mu orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Z drugiej strony specjaliści z poradni, już na terenie szkół, biorą udział w spotkaniach szkolnych zespołów ds. specjalnych potrzeb danego ucznia, współuczestniczą w opracowaniu wielospecjalistycznych ocen funkcjonowania oraz w konstruowaniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych (IPET) – oczywiście na prośbę/zaproszenie dyrektora szkoły. Pracownicy poradni często obserwują uczniów podczas zajęć lekcyjnych i udzielają porad nauczycielom, co robić, by edukacja ucznia była bardziej efektywna, a jego zachowanie społecznie akceptowane, prowadzą szkolenia rad pedagogicznych, w jaki sposób pracować z uczniami o danym rodzaju niepełnosprawności, podejmują interwencje w tzw. sytuacjach kryzysowych. Zapoznając się z zadaniami SCWEW, wydaje się, że to „bezpośrednie wspieranie szkół” będzie na nich w pełni scedowane, rolą poradni pozostanie zaś wyłącznie diagnoza i wydanie odpowiedniego dokumentu potwierdzającego specjalne potrzeby danego ucznia.

Bibliografia

- Fryt A. (2017), *Kilka słów dla rodziców i nauczycieli*, [w:] A. Chmielewska, Cień. Asystent dziecka niepełnosprawnego, Szklarska Poręba: 27-28.
- Gołubiew M. (2001), *Pedagog specjalny – jego rola i zadania w klasie integracyjnej*, [w:] *Pedagogika specjalna w reformowanym ustroju edukacyjnym*, red. Z. Palak, Lublin: 181-189.
- Gołubiew-Konieczna M. (2020), *Edukacja włączająca w analizie SWOT – refleksje, komentarze, propozycje rozwiązań*, [w:] *Problematyczność inkluzji społecznej i edukacyjnej osób*

- z niepełnosprawnościami i o szczególnych potrzebach, red. Z. Janiszewska-Nieścioruk, Zielona Góra: 235-256.
- Gołubiew-Konieczna M. (2023), *Doradztwo zawodowe a uczniowie z niepełnosprawnościami i przewlekłymi chorobami w edukacji włączającej w teorii i w praktyce*, [w:] *O (nie) typowych uczniach i ich (nie) typowej edukacji*, red. Z. Janiszewska-Nieścioruk, Zielona Góra: 195-210.
- Jachimczak B. (2019), *Nauczyciel w edukacji włączającej*, [w:] *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, red. I. Chrzanowska, G. Szumski, Warszawa: 138-159.
- Szumski G. (2019), *Koncepcja edukacji włączającej*, [w:] *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, red. I. Chrzanowska, G. Szumski, Warszawa: 14-24.
- Tomaszewska A., (2019), *Nowa rola placówek specjalnych*, [w:] *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, red. I. Chrzanowska, G. Szumski, Warszawa: 264-277.
- Żółkowska T. (2005), *Asystencja osobista drogą do niezależności życia osób z niepełnosprawnościami*, [w:] *Normalizacja środowisk życia osób niepełnosprawnych*, red. C. Kosakowski, A. Krause, Olsztyn: 77-83.

Netografia

- Domagała-Zyśk E. (2018), *Personel pomocniczy w szkołach ogólnodostępnych w Europie i USA – wyniki badań nad modelem i skutecznością wsparcia*, https://www.power.gov.pl/media/69358/Asystent_ucznia_2018.pdf [2.07.2023].
- MEiN (2023), Rola SCEW w budowaniu przyjaznego środowiska edukacyjnego, <https://www.ore.edu.pl/2023/06/relacja-z-konferencji-rola-scew-w-budowaniu-przyjaznego-srodowiska-edukacyjnego-podsumowanie-projektu/> [2.07.2023].
- MEN (2019), Model Edukacji dla Wszystkich. Wersja skrócona, http://krakow-srodmiescie.znp.edu.pl/wp-content/uploads/2021/03/MEW_wersja_skrcona.pdf [2.07.2023].
- MEN (2020), Asystent dziecka/ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – projekt konkursowy MEN, https://efs.mein.gov.pl/wp-content/uploads/2020/01/Zalacznik_nr_10_Asyntent-DzieckaUcznia-ze-Specialnymi-Potrzebami-Edukacyjnymi-ASPE-%E2%80%93-standard-pracy-i-profil-kompetencyjny.pdf [2.07.2023].
- ODiTK (2020), Asystent ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – pilotaż, http://fundacjaedukacyjna.oditk.pl/?page_id=521 [2.07.2023].

Akty prawne

- Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty.
- Ustawa z dnia 27 października 2017 roku o finansowaniu zadań oświatowych (Dz.U. z 2017 r., poz. 2203).
- Zarządzenie Nr 29 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 października 1993 roku w sprawie zasad organizowania opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, ich kształcenia w ogólnodostępnych i integracyjnych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz organizacji kształcenia specjalnego (Dz.Urz. MEN z 1993 r., Nr 9, poz. 36).
- Rozporządzenie MENiS z dnia 18 stycznia 2005 roku w sprawie warunków kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz.U. z 2005 r., Nr 19, poz. 167).
- Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych

- społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 24 sierpnia 2017 r., poz. 1578).
- Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2018 roku w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591, z 2020 r. poz. 1280 oraz z 2022 r. poz. 1594).
- Rozporządzenie MEN z dnia 12 lutego 2019 roku w sprawie doradztwa zawodowego (Dz.U. z 2019 r., poz. 325, z późn, zmn.).
- Rozporządzenie MEiN z dnia 22 sierpnia 2022 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. z 2022 r., poz. 1769).
- Rozporządzenie MEiN z dnia 22 sierpnia 2022 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2022 r., poz.1594).
- Rozporządzenie MEiN z dnia 22 lipca 2022 roku w sprawie wykazu zajęć prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz przez nauczycieli poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nauczycieli: pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych i doradców zawodowych (Dz.U. z 2022 r., poz. 1610).
- Rozporządzenie MEiN z dnia 30 marca 2023 roku w sprawie niektórych publicznych placówek systemu oświaty (Dz.U. z 2023 r., poz. 651).
- Rozporządzenie MEiN z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (tekst ujednolicony w Dz.U. z 2023 r., poz. 1798).